

Ova predstava je priča o slovenskom nacističkom glavešini Odilu Globočniku koji je bio po zlu poznat kao arhitekt istrebljenja Židova i Slavena u koncentracijskim logorima u Poljskoj i širom Europe u Drugom svjetskom ratu

Odilo, zatamnjeno, oratorij, Slovensko mladinsko gledališče iz Ljubljane, režija Dragan Živadinov

Bojan Munjin

ŠTO JE OSTALO OD TEATRA?

Paradoksalno, inzistirajući na sloganu „Svijet bez ljudi“, Bitef je u predstavama sa živim glumcima, ostao bez ljudi, a u predstavama bez glumaca tim je istim ljudima vratio njihovo dostojanstvo.

Prošla su vremena neobuzdanih sedamdesetih, kada se u Beogradu govorilo „Ah, taj Bitef“ i skandaliziralo nad scenskim čudima i golišavim glumcima na pozornici.

Kada je direktorica Bitefa Mira Trailović u žaru festivala uzbuđeno govorila „neka se o Bitefu piše i loše, ali neka se piše“; takva atmosfera superiornog i nepristojnog prkosa gotovo da više ne postoji. Danas živimo u doba neizvjesnosti i globalnih opasnosti od velikih kriza i ratova, a estetski je potpuno utihnulo taj tako uzbudljivi juriš na nebo i zahtjev da se u ime slobode poruše stare vrijednosti, u teatru i u životu. Sada preživljavamo u nekoj vrsti civilizacijske apatije, kako kaže Boris Buden, ili u trenutku „u kojem se živi do krajnjih granica iskustva, samoubilački, a poslije svijet može otići do vrata“, kako je govorio nizozemski filozof Sloterdijk. Ovo je doba u kojem su se nad sve nas nadvile tamne sjenke starih radikalnih ideologija,

Gorki – Alternativa za Njemačku, režija Oliver Frlić

novih mržnji i bešćutnog kapitalizma izvan kontrole. Zato se i 52. Bitef pojavio sa sloganom „Svijet bez ljudi“, odnosno bez dobrih ljudi, i s jasnim konceptom da govori o svijetu u kojem je davo odnio šalu, kako kaže njegov umjetnički direktor Ivan Medenica, i u kojem ne znamo što će sutra biti s nama.

To pitanje što može teatar danas, postavio je Oliver Frlić u predstavi *Gorki – Alternativa za Njemačku*, za koju na Bitefu nije bilo karata danima unaprijed.

Prva predstava festivala, *Odilo, zatamnjene, oratorij* u izvedbi Slovenskog mladinskog gledališča iz Ljubljane i u režiji Dragana Živadinova, redatelja više nego avangardnog rukopisa, jasno je odredila energetske intonacije ovogodišnjeg Bitefa, koji želi gurnuti prst u oko najvećim demonima ovoga vremena. Ova predstava je priča o slo-

S predstavom *Gorki-Alternativa za Njemačku i onima nakon nje* otvorila se široka pukotina kritičkih dilema o dometima i ograničenjima ovogodišnjeg vrlo politički orijentiranog Bitefa

venskom nacističkom glavešini Odilu Globočniku koji je bio po zlu poznat kao arhitekt istrebljenja Židova i Slavena u konclogorima u Poljskoj i širom Europe u Drugom svjetskom ratu. Predstava, naravno, ne teče kao realistična drama s radnjom, zapletom, likovima i dijalozima, već je ono što smo vidjeli zapravo mračni recital o olovnim vremenima 20. stoljeća, koja se događaju i danas, pred našim očima. Čitavu predstavu vodi kor, no to nije kor karakterističan za starogrčko kazalište, koji komentira radnju i predstavlja glas razuma i savjesti, nego je to kor nacističkih jurišnika na čelu s Globočnikom, koji nam iz rečenice u rečenicu govori, s patosom i uvjerenjem, da će bez milosti učiniti ono je naumio.

U neka druga vremena, kada smo vjerovali da znamo koji su naši civilizacijski ideali, ova predstava bi mogla funkcionirati kao prisjećanje na vremena koja se ne smiju ponoviti, ali danas, u doba koje je iskočilo iz zgloba i u sumraku svih vrijednosti, ta predstava preslikava sve ono što smo prije pola sata vidjeli u televizijskom dnevniku, gledajući kako radikalna desnica maršira mnogim gradovima današnje Europe, želeći u crnim čizmama umarširati i u našu dnevnu sobu i odvesti nas u nepoznato. Namjera redatelja Živadinova je prilično jasna: ovo što sada gledate dogodilo se i jučer, ali dogodit će se bez sumnje i sutra, ako nešto ne učinimo. Ta dilema što možemo učiniti, dok nam se nesreća kesi u lice, poput gorile s plakata ovogodišnjeg Bitefa, lebdeći drhti i nad suvremenim angažiranim kazalištem. Ili, kako je netko rekao u festivalskom foajeu: „najjači suvremeni fenomen predstavlja činjenica da današnji ljudi i kada osjećaju opasnost, ne žele vjerovati da će se ono najgore i dogoditi.“ To pitanje što može teatar danas, postavio je Oliver Frlić u predstavi *Gorki – Alternativa za Njemačku*, za koju na Bitefu nije bilo karata danima unaprijed. Ova predstava priča je o glumcima berlinskog Kazališta Gorki, teatra lije-

Suita br. 3: Europa, režija Joris Lacoste

ve orijentacije, koje okuplja doseljenike u Njemačku u izbjeglice s Bliskog istoka i koje pokušava napraviti angažirane predstave, drukčije od ostalih. Ova izvedba koncipirana je tako da glumci različitih nacionalnosti govore na otvorenoj sceni o vlastitim problemima, nesnalaženjima i dilemama, u Njemačkoj koja je danas žestoko podijeljena na one koji ovu zemlju vide kao multikulturno društvo i na one koji sve glasnije viču da bi se Njemačka trebala riješiti stranaca i izbjeglica. Predstava ima ciničan naslov, jer „Alternativa za Njemačku“ zapravo je ime današnje njemačke stranke krajnje desne orijentacije, ali ironična je i cijela predstava: na kraju ćemo vidjeti da glumci-emigranti, iz miješanih brakova ili urbani mladi ljudi iz druge generacije muslimana doseljenika, pritisnuti neplaćenim računima i poprijekim pogledima susjeda, sve više pristaju na političke stavove protiv kojih su se do jučer borili. Radikalni i ratoborni govori krajnje desnice danas su postali „normalna“ uvjerenja građanske srednje struje o kojima se raspravlja u intelektualnim krugovima bez gnušanja i otpora.

Zaista, što može kazalište danas? Iz ugla festivalskog gledališta, takozvani autentični dijalog i žučna svađa među glumcima ove predstave, kako da se postave u situaciji kada desnica u Njemačkoj uvelike maršira, djeluje sceniski uzbudljivo, ali nakon sat i pol publika se s pravom zapitala, „zar je to sve“, te da glumačka rasprava na pozornici nije dovoljan umjetnički odgovor, ne samo na dobro poznati europski problem ksenofobije kojim se ova predstava bavi, nego i na život današnjeg čovjeka uopće.

Nakon ove Frlijeve predstave zaista bismo se mogli zapitati koja je uloga teatra danas u turbulentnom i opasnom svijetu u kojem živimo: treba li ono s pozornice izbacivati rafale optužbi protiv takvog svijeta ili nam treba pričati o takvom svijetu, koristeći kreativnu snagu same priče i energiju glumaca na sceni? S predstavom *Gorki-Alternativa za Njemačku* i *onima nakon nje* otvorila se široka pukotina kritičkih dilema o dometima i ograničenjima ovogodišnjeg vrlo politički orijentiranog Bitefa.

I francuska predstava *Suita br. 3: Europa*, u režiji Jorisa Lacoste, s dvama glumcima i jednim klaviirom na sceni,

ironizira beskrvnost političkih fraza i banalnost svakodnevnog života u državama Europske unije, ali opet na vrlo pravocrtan način i bez naročite dramske dubine. Predstava teatra N099 iz Estonije, *Prļjavština*, bila je koncipirana tako da u formi fizičkog teatra gotovo dva sata gledamo desetero glumaca koji se - valjaju u blatu. To blato metafora je suvremenog svijeta koji se pretvorio u nepodnošljivu kaljužu našeg postojanja, u kojoj su ljudi postali jedni drugima vukovi i svatko predstavlja i žrtvu i krvnika za prvo ljudsko biće do sebe. Ponovno, na kraju izvedbe, dok gledamo te glumce, izubijane, prljave i mokre do gole kože, pitamo se što nam to što smo gledali zaista znači? Da, vidjeli smo svijet u njegovom najgorem izdanju, ali ima li u tom svijetu ičega dobrog, što bismo mogli ponijeti kući, prije nego se, dotučeni ovakvim slikama, svi zaje-

dno ubijemo? Načelno pitanje glasi: mogu li prizori krajnjeg i definitivnog teatarskog užasa u čovjeku pobuditi bilo kakav osjećaj dobrote i plemenitosti za kojima, vjerujemo, unatoč svemu, taj čovjek ipak teži?

Bilo je puno reakcija na političku izravnost ovog festivala, koje su lebdjele iznad gledališta i u razgovorima nakon izvedbi. Tako je redatelj Egon Savin rekao kako je ovogo-

Predstava teatra N099 iz Estonije, *Prļjavština*, koncipirana je tako da u formi fizičkog teatra gotovo dva sata gledamo desetero glumaca koji se - valjaju u blatu

Teatar N099, Prļjavština, Estonija

Vječna Rusija, teatar Hau Hebel Am Ufer iz Berlina, režija Marina Davidova

Zaostavština, komadi bez ljudi, Švicarska, Rimini protokol, Stefan Kaegi i Dominic Huber

dišnji Bitef bio festival „skromnih izvođačkih dometa“ u kojem nijedna predstava nije izazvala ushićenje gledališta, dok je dramska spisateljica Minja Bogavac ustvrdila, osvrćući se na slogan „Svijet bez ljudi“ kako joj se ideja o kazalištu bez ljudi učinila pomalo strašnom, jer vjeruje da kazalište može bez svega, osim bez ljudi. U istom tonu je govorio i kazališni kritičar Slobodan Savić: „Ovogodišnji Bitef ostavio je utisak kazališnog festivala bez kazališta, ili bez pravog kazališta, dakle bez suštine.“ Ako bi trebalo barem malo opravdati današnje Bitefovo političko kazalište, onda bi se to opravdanje sastojalo u činjenici da netko zaista treba odraditi taj teški posao scenskog suočavanja s najtežim pitanjima današnjice, u trenutku kada mnogi od tih pitanja okreću glavu ili se ne usuđuju njima baviti. Kazališno pitanje ipak glasi: kojim sredstvima?

Drugi dio Bitefa bio je posvećen predstavama-instalacijama bez riječi da bi se pokazalo da je i to kazalište, te, u skladu sa sloganom ovogodišnjeg Bitefa, „Svijet bez ljudi“, da je taj svijet zaista ostao bez ljudi. Paradoksalno, predstave u kojima smo gledali kombinacije zvukova, zapisa, predmeta, glazbe i dokumentarnih videoisječaka, bile su emotivno življe i estetski uzbudljivije nego one sa živim glumcima na sceni. Tako u predstavi *Vječna Rusija*, teatra Hau Hebel Am Ufer iz Berlina i u režiji Marine Davidove, publika putuje, kao u vremeplovu na kotačima, iz jedne prostorije u drugu i gleda živu i dramatičnu povijest Rusije sve do današnjih dana. Neki zvuk, kao da na radiju nervozno mijenjamo stanice, neki iznenadni reflektor, zatamnjenje ili začudno osvjetljenje, neki povijesni predmet postavljen naopako, neka pjesma iz tvora, neko svjedočanstvo preko zvučnika, govore nam o potmuloj napetosti društva u kojem su živjeli milijuni ljudi sa svojim vjerovanjima i tegobama, u sjenci orijaških povijesnih zbivanja, između velikih i epohalnih ideja, života i smrti. Fascinantan je bio dio koji govori o prvim desetljećima 20. stoljeća, gdje gledamo bujanje avangardne umjetnosti među stotinama artistskih trupa, koja se stvarala u trenutku dok se dramatično lomila povijest na svakom uglu sirotinjske Rusije. Koliko je briljantnih i provokativnih misli i ideja prosuto u vremenima kada se stvaralo doslovce između dvaju metaka, večer prije hapšenja od lijevih i od desnih i u hladnim zapećcima intelektualnih okupljališta iznurene i velike zemlje.

Paradoksalno, predstave u kojima smo gledali kombinacije zvukova, zapisa, predmeta, glazbe i dokumentarnih videoisječaka, bile su emotivno življe i estetski uzbudljivije nego one sa živim glumcima na sceni

Estetski, *Vječna Rusija* je primjer snage scenske umjetnosti koja može upotrijebiti bilo što, i bez glumaca, da bi pred našim očima stvorila kreativnu magiju iz koje dramatično izranjaju vrijeme i ljudi, u neobuzdanom kolopletu povijesti i suvremenosti.

Spomenimo još i predstavu slavnog švicarskog Rimini protokola, *Zaostavština, komadi bez ljudi*, koju potpisuju Stefan Kaegi i Dominic Huber, u kojoj preko zvučnika slušamo, zatvoreni u malim prostorijama, ispovijedi stvarnih ljudi; o njihovom životu, uspjesima i problemima, u trenutku kada oni najvjerojatnije više nisu živi. U tim prostorijama možemo pronaći poneki predmet koji je tim ljudima nešto značio; pismo ili staru fotografiju, ispletenu vestu za sina ili pisači stroj, ali umjetnički, najznačajnija je ta nepretenciozna i neposredna atmosfera, kao da se nalazimo u kući susjeda, brata ili prijatelja i prisustvujemo malom i važnom djeliću ljudskog života, kako on u stvarnosti već izgleda.

Mogli bismo na kraju reći da su ove predstave bez riječi spasile ovogodišnji Bitef ili barem značajno podignule njegov estetski tonus, s konstatacijom da je tog estetskog bilo najmanje u udarnim „političkim“ predstavama koje su trebale opravdati motiv pobune festivala protiv lošeg svijeta u kojem živimo.